

IMPLICAREA STUDENȚILOR TOPLIȚENI ÎN SPRIJINUL MIȘCĂRII MEMORANDISTE DIN TIMPUL DUALISMULUI AUSTRO-UNGAR

Atitudinea lui Elie (Miron) Cristea față de mișcarea memorandistă

Dorel Marc

Aflat la studii în anul de răsunet pentru istoria românilor din monarhia austro-ungară, 1892, Elie Cristea, originar din Toplița Română din apropierea izvoarelor Mureșului (care își va lua numele de monah Miron, și va ajunge pe rând asesor consistorial la Mitropolia Ardealului din Sibiu, apoi episcop de Caransebeș, mitropolit primat și în cele din urmă primul patriarh al României, regent și președinte al Consiliului de miniștri), nu a putut participa direct la mișcarea memorandistă în Transilvania, însă a susținut-o cu mult zel din depărtare, periclitându-și chiar statutul de student. El venise la studii în Budapesta tocmai când tinerimea universitară română din Europa era implicată în mișcarea politică studențească petiționară care a precedat de fapt mișcarea memorandistă.

Studenții români din București, încep la sfârșitul anului 1890 să se agite tot mai mult în jurul problemelor românilor transilvăneni îmbrățișând această mișcare cu devotamentul specific vârstei lor, mulți studenți fiind originari din Transilvania¹. Ei vor redacta un *Memoriu* studențesc căutând să realizeze un complementarism între acțiunea conducerii P.N.R. și mișcarea studențească. Atât studenții din România, cât și cei de la universitățile din monarhia austro-ungară, plecând de la principiul apartenenței europene sesizau opinia publică intelectuală de politică asupra dezechilibrului ce amenința să adâncească diferențele Est-Vest, prin anomalia care merită o serioasă atenție din partea celor care se interesau de progresul social al Europei. Acest memoriu a însemnat o primă luare de poziție în spiritul solidarității naționale față de frații studenților români, aflați sub dominație străină. Reacția maghiară a memoriului a dus la un *Răspuns* care se situa pe poziția guvernului maghiar ce susținea formula maghiarizării ca modalitate de rezolvare a problemei naționale A. C. Popovici dă un răspuns intitulat *Replică*², care reprezintă un act fundamental al mișcării naționale românești ce mergea în paralel cu mișcarea memorandistă și era continuare de fapt a *Memoriului*³. Aceasta a apărut și în urma apelului comitetului executiv al studenților români din Transilvania care cereau elaborarea unei replici⁴. În redactarea acestei replici au fost implicați și studenții de la Universitatea Budapesta, printre care și Elie Cristea. Replica, familiariza opinia publică, cercurile politice asupra realităților din Ungaria, confruntată tot mai mult cu problema națională pe care s-a dovedit incapabilă să o soluționeze în spirit democratic⁵.

Memorandumul românilor din Transilvania și Ungaria după cum se știe făcea o analiză obiectivă a situației populației românești din Austro-Ungaria în cei 25 ani ai monarhiei dualiste, apreciind că politica acestui stat oprimator de popoare era diametral

¹ Liviu Maior, *Memorandul-filozofia politico-istoric a petiționalismului românesc*, Cluj, 1992, p. 189 și urm.

² Aurel C. Popovici, *Chestiunea română în Transilvania și Ungaria la „Răspunsul” dat de juneimea academică maghiară*” *Memoriului* „studenților universitari din România, Sibiu, 1892, p. 144, 151.

³ *Memoriul studenților universitari români privitor la situația românilor din Transilvania și Ungaria*, București, 1891.

⁴ *Ibidem*, p. 288.

⁵ L. Maior, op. cit., p. 211.

opusă aspirațiilor politice tradiționale ale poporului român și în contradicție cu cerințele organizării constituționale a statelor moderne⁶.

Statul maghiar⁷, „*n-a considerat necesar să asigure școli pe socoteala sa pentru o masă imensă de contribuabili, numai pentru că nu erau unguri*”⁸. Dimpotrivă, erau amenințate până și școlile confesionale populare și cele medii înființate și întreținute de biserică. Se știe însă că acțiunea *Memorandumului*, cu cinism, nu a fost luată în considerare de împărat⁹.

La Budapesta, Elie Cristea era pătruns însă ca și majoritatea românilor de curentul renașterii naționale declanșat de acțiunile studențești și culminând cu *Memorandumul*. Astfel, la sfârșitul anului 1892, în ajunul anului nou 1893, Elie Cristea ținea o frumoasă cuvântare din care reproducem: „... *Anul de care ne despărțim d-lor a fost și el o zală din lanțul suferințelor naționale, un an de luptă pentru cele mai scumpe ale noastre drepturi, pentru limba și naționalitatea amenințate... Avem inamici care ar dori să ne știe în întinericul neștiinței să nu ne mai putem pronunța ca popor cu cultură specială, națională*”. Conștient de responsabilitatea tineretului român, Elie Cristea spune în încheiere că: „... *Soarta ne-a păstrat și nouă o parte din luptă dar totodată și o parte din gloria biruințelor. Să ne încingem cu armele luminii, ca acolo-unde viitorul ne va așeza, să fim „lumina” neamului și „sarea” poporului și să putem dobândi ceea ce antecesorilor noștri nu le-a succedat. Să nu șovăim în fața greutăților pentru că tinerimea română a dat dovezi că-i stă la inimă mântuirea poporului care o crește(s.a.)*”¹⁰.

Tot în această perioadă a mișcării memorandiste, s-au pus bazele prieteniei și alianței studențești româno-slovacă-sârbă. Într-o întâlnire din 10/22 octombrie 1893, Aurel Vlad student român la drept preciza: „*Noi tinerimea diferitelor naționalități nemaghiare întrunită aici din toate părțile avem datoria să ne întâlnim cât mai des, să ne cunoaștem reciproc, să punem bazele și să pregătim deja de aici alianța popoarelor noastre*”¹¹. Elie Cristea încheie șirul discuțiilor de la această importantă reuniune transformată din una literar-muzicală într-una de acțiune politică, spunând: „... *Inima noastră este cuprinsă de o mare bucurie în ocaziuni ca cea de azi, deoarece noi vedem în înfrățirea națiunilor apăsate singura garanție pentru ajungerea la mult dorita libertate națională*”¹².

Cu fruntașul memorandist preot dr. Vasile Lucaciu, Elie Cristea a avut legături strânse în această perioadă; el va organiza o întrunire în spitalul din Budapesta unde Vasile Lucaciu a fost mutat din închisoare. Conducător al tinerimii universitare grupată în Societatea Academică „Petru Maior”, Elie Cristea în numele acesteia rostește o frumoasă alocuțiune cu ocazia Crăciunului (1893) din care redăm următoarele: „*Părinte Lucaciu! Praznicul Crăciunului din anul acesta este pentru noi românii timpul pe care l-a făcut Dumnezeu pentru ca îndoit să ne bucurăm... nu numai din motivul că astăzi sosind împlinirea vremii, Tatăl cel ceresc trimite pe unul născut fiul său, ca prin*

⁶ Ioan N. Ciolan, C-tin Voicu, Mihai Racovițan, Transilvania, istorie și dăinuire românească. Documente oficiale ungare confirmă, București, 1994 p. 134.

⁷ Ibidem, p. 135.

⁸ I. Rusu-Abrudeanu, Înalț Prea Sfinția Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea, înalț regent. Omul și faptele, vol. I, București, 1929, p. 49.

⁹ Nicolae Cordoș, Memorandumul din 1892 și semnificația diplomatică, în *Românii din Transilvania dualismului austro-ungar (1865-1900)*, Studii sub redacția acad. Ștefan Pascu, Cluj-Napoca, 1978, p. 229.

¹⁰ Miron Cristea, Cuvântări și predici ale unui tânăr teolog, mai târziu cleric român în țară sub stăpânire străină (1889-1909), vol. I, București, 1928, p. 30-32.

¹¹ I. Rusu-Abrudeanu, op. cit., p. 52.

¹² Ibidem.

patimile sale pe cruce scoțând neamul omenesc din robia întunericului să-l ducă la mântuire, ci mai ales din motivul că astăzi - avem fericita ocazie de a saluta în mijlocul nostru pe Sfinția Ta, care prin patimile suferite în robia și pușcăria dușmanilor ai înlăturat multe piedici din calea pe care vom ieși din starea apăsătoare în care ne aflăm și vom merge spre mântuirea națională ..." Luând exemplul marelui luptător, Elie Cristea încheie asigurându-l că tinerii „... vor țintui pe ușa vieții lor deviza: totul pentru scumpa națiune, pe care Dumnezeu s-o învrednicească cât mai curând de un trai mai bun și libertate națională”¹³.

O altă întâlnire cu Vasile Lucaciu, a organizat Elie Cristea împreună cu Iuliu Maniu, Elie Deianu, Aurel Vlad, Valeriu Braniște ș.a. La 11 februarie 1894 când Vasile Lucaciu a fost eliberat din închisoare, Elie Cristea a adresat soției părintelui o alocuțiune din care rezulta grija și responsabilitatea acesteia pentru cel care „...a devenit rob pentru crima de a-și fi iubit neamul și de a fi pretins respectarea drepturilor lui (s.n.)”. Elie Cristea, relatează episodul când la sfârșitul procesului de la Seghedin i se dicta sentința părintelui Lucaciu, și cum aceeași doamnă își îndemna fiul astfel: „... *Învață dragul mamei de la tatăl tău a te lupta pentru națiunea ta!*”. Aceste cuvinte, spunea Elie Cristea, erau adresate de fapt, întregii tinerimi române¹⁴.

Acest moment solemn a fost relatat de Elie Cristea în corespondența cu ziarul „*Tribuna*”¹⁵.

Procesul Memorandumului, toplițenii și Elie (Miron) Cristea

Memorandumul, era după cum se știe primul document privitor la tratamentul inuman la care erau supuși românii ardeleni, care apărea dincolo de hotarele monarhiei austro-ungare, Occidentul fiind chemat să ia poziție în fața rechizitorului pe care românii îl îndreptau împotriva metodelor feudale, împământenite de guvernării din Budapesta și pe care, cum afirma Seton-Watson, „ungurii vroiau să le eternizeze în Transilvania în disprețul evoluției normale a instituțiilor politice din țările apusene”.¹⁶ Ziarul italian „*Il Foro Romagnolo*” din Ravena, arăta că „sacrificiul acestor generoși campioni (patrioți români), va contribui în mod puternic la schimbarea stărilor de lucru din regatul Sfântului Ștefan, acest edificiu de formă monstruoasă în care dreptul, justiția și morala sunt sufocate de o hegemonie crudă și tiranică”¹⁷.

Guvernul ungar deschidea acțiune publică împotriva autorilor *Memorandumului*, despre modul derulării procesului scriindu-se în toată presa românească.¹⁸ Starea de spirit universitară în care trăia Elie Cristea era cuprinsă de un clocot viu. Guvernul ungar înscena procesul de „*trădare de patrie*” împotriva comitetului P.N.R. S-a format un comitet revoluționar studențesc avându-l ca președinte pe Elie Cristea și vicepreședinte pe Iuliu Maniu. Acest comitet va lansa și răspândi în preajma judecării procesului memorandiștilor un *Apel* manifest în comunele românești mai ales cele din Apuseni, pentru ca populația să se solidarizeze cu cei implicați în proces. Iată ce cuprindea printre altele acest apel: „*Popor român! Acum ori niciodată! Marea zi de probă a conștiinței se apropie. Să ne pregătim a ieși curați ca aurul din focul acestei*

¹³ Ibidem.

¹⁴ M. Cristea, op. cit., p. 45-47.

¹⁵ vezi „*Tribuna*”, XI, 1894, nr. 17, 18, 19.

¹⁶ Milton G. Lehrer, Ardealul pământ românesc. Problema Ardealului văzută de un american, Cluj-Napoca, 1991, p. 260.

¹⁷ Ibidem, p. 262.

¹⁸ Teodor V. Păcățian, Cartea de Aur sau luptele naționale ale Românilor de sub coroana ungară, vol. VII, Sibiu, 1915, p. 659-672; v. Ioan P. Papp, Procesul Memorandumului românilor din Transilvania. Acte și date. vol. I-II, Cluj, 1932-1933.

probe ... Memorandul este expresia inimii poporului nostru crezul mărturisit al politicii noastre, apelul leal al credincioșilor cetățeni către factorul suprem al statului. Comitetul P.N.R. ducând Memorandul la Viena, a împlinit voința poporului. De aceea, poporului i se impune datoria de a se manifesta la acest proces ... Procesul Memorandului este o columnă pe care se va scrie una din două: energie sau lașitate, conștiință sau nepăsare, viață sau moarte. Să alegem!”. În continuare poporul român era chemat pe ziua de 7 mai la Cluj, în mase, pentru a dovedi că „*este una cu conducătorii săi*”. Apelul redactat și adresat către populație era semnat „*Tinerimea română*”¹⁹.

De remarcat că acest apel a fost receptat și în Toplița natală a lui Elie Cristea, studentul la drept Ilie Bucur, toplițean la rândul lui, la îndemnul acestuia, este trimis acasă ca să pregătească o atmosferă favorabilă, pe Valea Mureșului Superior, susținerii memorandiștilor și să ducă șapte țărani vrednici toplițeni, pentru a participa la manifestarea de solidaritate cu conducătorii mișcării aflați în boxa acuzațiilor la tribunalul din Cluj. Această delegație își va îndeplini cu cinste misiunea, nu fără asumarea unor mari riscuri și greutăți care au urmat atitudinii lor.

Într-o conferință susținută după 40 de ani, în 1934, în cadrul Astei toplițene, Ilie Bucur, pretor pensionar atunci, arăta în evocarea sa referitoare la Memorandum că mai supraviețuia doar Vodă Ion. I. Toader și rememora drumul parcurs de ei pe jos peste munți și dealuri prin zona Bistriței spre Cluj, întrucât erau urmăriți pas cu pas. Ajunși aici, s-au alăturat celorlalți manifestanți, însă zadarnic după cum se cunoaște, cei 14 autori ai Memorandumului fiind condamnați în urma sentinței tribunalului. Urmare a prezentării sentinței, a fost eliminat și toplițeanul Ilie Bucur de la Universitatea din Cluj, alături de ceilalți studenți români, socotiți ca „*uneltitori contra siguranței statului maghiar*”²⁰.

Întrădevăr, studențimea română de la Universitatea din Cluj care s-a manifestat în vederea susținerii acțiunii memorandiste a fost sancționată la fel ca cea de la Budapesta. S-a deschis o anchetă fiind interogați în total 42 de studenți asupra „*redării și răspândirii Apelului și manifestului*”. Prin adresa nr.1107/1894, rectoratul dădea o decizie prin care studenții urmăriți „*în cauza disciplinară*” urmau să aștepte sentința de la Ministerul cultelor și instrucțiunii publice²¹.

Așadar, guvernul ungar, în urma lansării Apelului de mai sus, a luat imediat măsuri, rectorul Universității din Budapesta deschizând o anchetă printre studenții români. La întrebările puse de anchetatori dacă cunosc apelul, dacă recunosc semnătura, dacă au contribuit la difuzarea lui - cei 12 studenți din comitet au răspuns un „*Da!*” hotărât. Aceștia au fost declarați „*agitatori*” și sancționați cu excluderea din universitate pe timp de 6 luni. Față de această măsură, studențimea română de la Universitățile din Austro-Ungaria, a publicat o declarație de solidarizare cu autorii apelului din care redăm:

„*Declarațiune*”

Cu ocazia procesului Memorandumului, care va rămâne unic în felul său, s-a răspândit în poporul nostru un manifest și un apel către poporul român, prin care tinerimea română și-a ținut de sfânta datorie să atragă atențiunea părinților și fraților ei asupra acestui proces și a-i chema să dovedească că suntem una cu conducătorii, și că ale lor sunt plângerile lor către Tron.

¹⁹ I. Rusu-Abrudeanu, op. cit., p. 57-58.

²⁰ vezi “Gazeta Mureșului”, Tg-Mureș, an IV, nr 24 din 17 iunie 1934, p. 4 și Traian Dușa, Pagini de istorie, artă și cultură, Tg-Mureș, vol. I, p. 21.

²¹ „Tribuna”, XI, 1894, nr. 95, 8/20 mai, p. 378, nr. 117, 7/19 iunie, p. 466.

Nu am putut crede niciodată că în țara noastră poreclită „liberală” astfel de ... scrieri ar putea să fie incriminate și de aceea am aflat de prisos subscrierea lor ... Declarăm cu toții că aceste scrieri sunt ale noastre și le-am scris în conștiința că ne îndeplinim o datorie națională. Luăm deci toată răspunderea pentru compunerea, tipărirea și răspândirea lor declarându-ne solidari și deopotrivă răspunzători ... Totul pentru națiune !

Viena, Graz, Budapesta, Oradea Mare mai/iunie 1894”²².

Urmează semnăturile: Elie Cristea, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voievod, Ilie Dăianu, Axente Banciu, Victor Onișor, Nicolae Comșa, Ion Baptist Boiu, George David, Andrei Dobos, Al. Crăciunescu, etc.

Tot cu ocazia procesului Memorandului, studenții români de la Viena adresau redacției ziarului „*Tribuna*” o scrisoare, prin care își arătau recunoștința pentru ținuta demnă și neșovăitoare de care a dat dovadă publicația în susținerea solidarității studențești.²³

Procesul Memorandumului se desfășurase, dar *din acuzatori, ungurii deveniră în fața întregii lumi civilizate adevărații acuzați ai acestui proces monstruos*²⁴.

Dr. Ion Rațiu a ținut în numele tuturor celor acuzați cuvântarea rămasă celebră prin expresia: „... ceea ce se discută aici este însăși existența poporului român. Existența unui popor însă nu se discută, se afirmă!”²⁵.

Prin acțiunea memorandistă problema Transilvaniei și a românilor din Imperiul austro-ungar „a devenit nu numai o problemă a întregii națiuni române, ci și una europeană, întrucât Mișcarea Memorandistă a constituit o afirmare a dreptului românilor transilvăneni, atât sub aspect național cât și social și de aceea a fost îmbrățișată de toate categoriile sociale inclusiv studențimea n.n.”²⁶.

Prin cele prezentate succint, am dorit să subliniem modul în care, tineretul toplitean, animat de nobile sentimente și atașat valorilor naționale, specifice sfârșitului de secol XIX, au știut să se implice la modul foarte responsabil, cu toate riscurile vremii asumate, în cea mai mare mișcare de protest a românilor ardeleni față de regimul nedrept, dualist austro-ungar, însufleții de liderii lor, printre care și Elie (Miron) Cristea. Faptele lor îi așează incontestabil în galeria oamenilor de seamă ai Transilvaniei, care au participat efectiv la mișcarea de emancipare națională ce a premers înfăptuirii Marii Uniri.

²² I. Rusu-Abrudeanu, op. cit., p. 59.

²³ „*Tribuna*”, XI, 1894, nr. 95, 8/20 mai, p. 378.

²⁴ M. G. Lehrer, op. cit., p. 264.

²⁵ v. „*Gazeta Transilvaniei*”, LVII, 1894, nr. 106.

²⁶ I. N. Ciolan, C. Voicu, M. Racovițan, op. cit., p. 139.

**DIE VERWICKLUNG DER STUDENTEN VON TOPLICZA IN DER
UNTERSTÜTZUNG VON MEMORANDISTISCHEN BEWEGUNG IN DEM
JAHRE 1893. DIE HALTUNG VON ELIE (MIRON) CRISTEA DER
MEMORANDISTISCHE BEWEGUNG GEGENÜBER**

Zusammenfassung

In der vorliegenden Studie ist kurz dargestellt, wie die Studenten von Toplicza, die in Budapest oder Klausenburg studierten, an der Memorandistischen Bewegung teilgenommen oder wie sie zu dieser Bewegung sympathisiert haben.

Andererseits ist es auch hervorgehoben, sind die Studenten von Toplicza präsentiert, sowie ihre Solidarisierung mit den politischen Angeklagten von Klausenburg und Budapest.